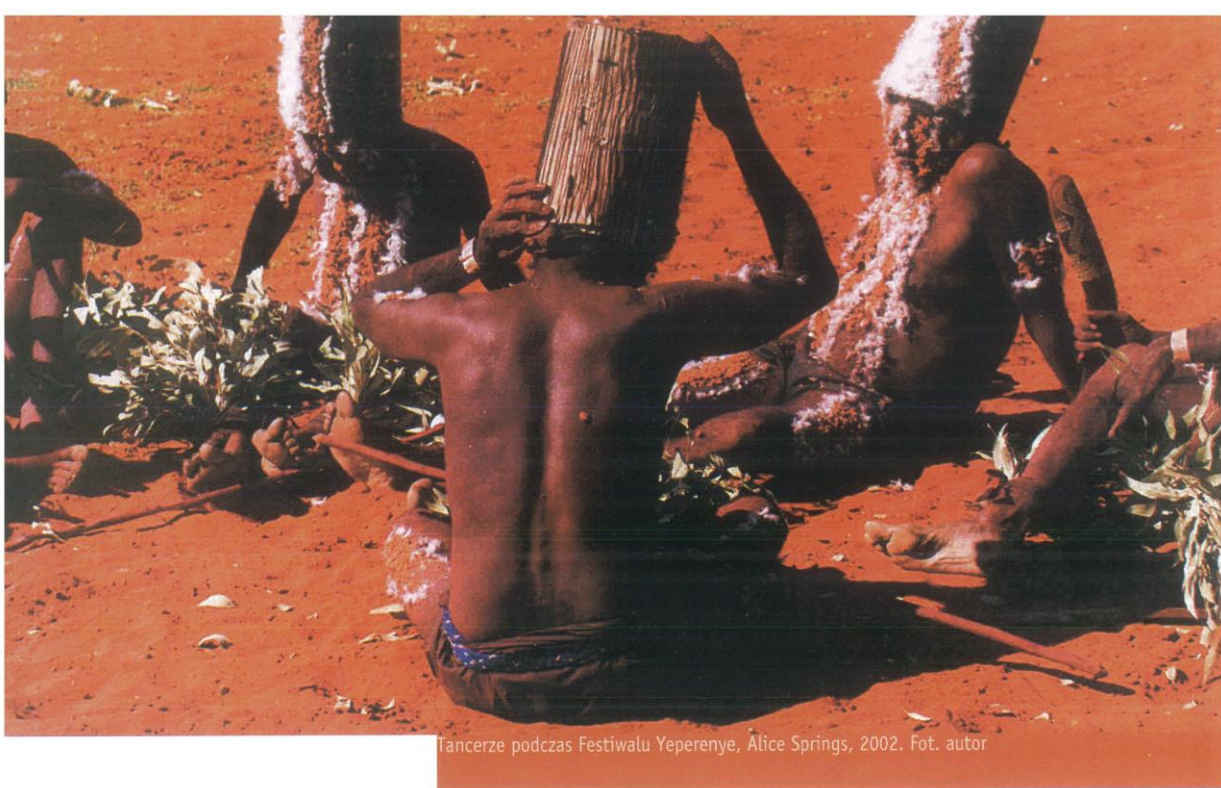

Ryszard Bednarowicz

sztuka aborygenów

DOKUMENTY
SZTUKI

Tancerze podczas Festiwalu Yeperenye, Alice Springs, 2002. Fot. autor

Spis treści

Wprowadzenie 5

I. Historia kontynentu i Aborygenów 18

Kolonizacja Australii i polityka wobec Aborygenów 28

II. Wierzenia, muzyka, język i media 38

Wierzenia i muzyka 38

Język 55

Fotografia i film 65

III. Cykl życia 71

Narodziny i dorastanie 72

Inicjacje – chłopcy stają się mężczyznami 76

Kobiety 81

Zawieranie małżeństw 84

Ceremonie pogrzebowe 90

Szamani znachorzy i leczenie 97

IV. Sztuka naskalna 104

Styl Panaramitee 107

Kimberley – figury Bradshawa i Wandjina 114

Ziemia Arnhema 121

Queensland – duchy Quinkan 132

V. Malarstwo na korze 138

Geografia i historia 138

Pierwsze obrazy na korze i technika wykonania 151

Wschodnia Ziemia Arnhema 159

Zachód – Kunwinjku 178

VI. Malarstwo kropkowe 184

Geografia i historia 184

Pejzaż 188

Papunya 202

Inne ośrodki 216

Yuendumu 220

Lajamanu 229

Utopia 231

VII. Tradycja i estetyka 236

Przypisy 252

Podziękowania 255

Wprowadzenie

il. 1. Myśliwi wypatrują śladów zwierząt w wyschniętym korycie rzeki, Australia Centralna, lata 50. XX wieku. Fot. Ilona Oppenheim, Strehlow Research Centre, Alice Springs

Australijscy Aborygeni są niewątpliwie jednym z najbardziej znanych z nazwy, ale chyba najmniej poznanych i zrozumianych ludów na świecie. Posiadają imponującą tradycję kulturową, a jednocześnie oddziela ich od nas ogromna przepaść cywilizacyjna. Niektórzy z nich żyli w kulturze kamienia łupanego jeszcze w czasie, kiedy pierwszy człowiek lądował na Księżycu! Aborygeńska kultura jest jedną z ostatnich, jeżeli nie ostatnią, kulturą paleolitu (starsza epoka kamienia), której udokumentowane ślady liczą sobie co najmniej 60 tysięcy lat. Najnowsze wykopaliska archeologiczne z rejonu Kimberley (stan Zachodnia Australia) pozwalają przypuszczać, że pojawienie się tubylców na kontynencie australijskim mogło nastąpić już ponad 100 tysięcy lat temu, podając tym samym w wątpliwość wiele założeń antropologicznych i podważając popularną koncepcję ewolucji człowieka.

Zaledwie dwieście lat kontaktu z cywilizacją zachodnią spowodowało, że biologiczne i kulturowe życie Aborygenów uległo niemal całkowitemu rozkładowi; i zostaliby niechybnie szybko zapomniani jako etnos, gdyby nie ich sztuka. Niebywały sukces malarstwa na korze i na płótnie poza granicami Australii wzbudził wśród odbiorców zainteresowanie duchowym dorobkiem jego twórców. Dysponując nikłymi zasobami naturalnymi oraz ograniczoną technologią, Aborygeni stworzyli bogaty system wierzeń i wykształcili wizualne formy, które zachwyciły nie tylko Picassa, ale i współczesną krytykę.

Kim są Aborygeni? Wbrew powszechnemu przekonaniu tubylcy australijscy nigdy nie stanowili jednej narodowości ani nie określali siebie za pomocą jednego wspólnego terminu. Przed kolonizacją brytyjską w 1788 roku kontynent ten zamieszkiwało ponad dwieście szczepów, które posiadały odrębne nazwy oraz posługiwały się różnymi językami. Określenie „aborigen”, które pochodzi od łacińskiego aborigine, co w odniesieniu do człowieka oznacza „od początku”, było pierwotnie używane w stosunku do rdzennej ludności zamieszkującej dowolny obszar przed przybyciem Europejczyków i mogło równie dobrze odnosić się do Indian amerykańskich czy Eskimosów. Mimo wszystko termin „Aborygeni” wszedł na stałe do słownictwa określającego australijskich autochtonów i jako nazwa własna powinien być pisany wielką literą.

Australię zamieszkuje obecnie ponad 300 tysięcy Aborygenów, co stanowi około 1,6% populacji tego kraju. Przeważającą większość stanowią niepełnej krwi mieszkańcy zurbanizowanych obszarów, którzy zatracili kontakt z własną kulturą; „ludzie, którzy zgubili prawo”, jak mówią o nich pełnej krwi tubylcy praktykujący jeszcze pewne tradycyjne formy kulturowe. Zgodnie z rządową ustawą australijską Aborygenem jest każdy, kto ma w sobie nawet minimalną domieszkę krwi tubylczej, i niektórzy „odkrywają” swoje pochodzenie nawet w dorosłym życiu. W obecnych oficjalnych statystykach, aby uniknąć posadzenia o dyskryminację, nie podaje się oddzielnych danych odnośnie do pełnej i niepełnej krwi tubylców. Do Aborygenów zalicza się również mieszkańców wysp cieśniny Torresa, położonych pomiędzy Półwyspem York i południowo-wschodnim wybrzeżem Papui-Nowej Gwinei.

il. 2. Wystawa Sztuka Aborygenów, malarstwo kropkowe i obrazy na korze, 26 X-18 XI 2001, Galeria R, Poznań

Historia kolonizacji brytyjskiej — czy raczej inwazji, jak twierdzą Aborygeni — była krótka i brutalna. Na skutek „kontaktu” wiele szczepów wschodnich wybrzeży Australii uległo szybkiemu wyniszczeniu, a na Tasmanii, wyspie oddalonej o 300 km na południe od kontynentu, tubylcy zostali wybici niemal do nogi w ciągu 30 lat od założenia tam pierwszej kolonii. Jednak ogrom przestrzeni tego kontynentu spowodował, że niektóre szczepy, zamieszkujące trudno dostępne i odizolowane tereny centrum, Ziemi Arnhema i rejonu Kimberley, żyły w kulturze kamienia łupanego jeszcze w drugiej połowie XX wieku (il. 1). To właśnie tam, gdzie przetrwała tradycja i zachowały się pierwotne języki, nastąpił renesans kulturowy: zostały odnowione formy sztuki i odrodziła się twórcza pasja. Sztuka stała się szybko ważną formą podtrzymywania i przekazywania tradycji, nieodłącznym środkiem promocji kultur aborygeńskich poza granicami Australii, jak również istotnym źródłem dochodów dla artystów i ich rodzin.